

آگاهی‌های درباره ایلها و طایفه‌های لر خرم آباد

موقعیت جغرافیایی سرزمین مورد بررسی و بخش‌های آن، طوایف، ایلها، تیره‌های هریک از این بخشها، معرفی بخشهای چقلوندی، الشتر، دلفان، زاغه، چگنی، کوهدشت، ویسیان، ملاوی، الوار گرمسیر، پاپی، سیمره، حومه - گویش مردمان این طوایف در تابستان سال ۱۳۴۲ خورشیدی اداره کل موزه‌ها و فرهنگ عامه برای بررسی در زندگی مادی و معنوی مردم بخشی از غرب ایران، چند گروه از کارمندان خود را به آن سرزمین گسیل داشت. ما سه تن نیز به صورت یک گروه، دو ماه در بخشی از لرستان به بررسی پرداختیم و توانستیم که مواد فراوانی گرد آوریم. این بررسیها بر طبق یک برنامه دهساله انجام می‌گیرد که از گوشه شمال غربی ایران آغاز شده است و اکنون به خوزستان رسیده است.

امید است که بررسیهای ما در جزو انتشارات اداره فرهنگ عامه چاپ و در دسترس همگان گذاشته شود.

در زیر ما نخست آگاهی‌های کوتاهی درباره سرزمینی که در آن به بررسی پرداخته‌ایم و ایلها و طایفه‌های آن می‌دهیم و سپس آئین سوگواری را در آنجا (که به شیوه کهن بازمانده) یاد می‌کنیم.

یوسف مجیدزاده - بیژن کلکی - حسین نادری

سرزمین بررسی

دسته‌هایی از ایرانیان که در بخشی از باختری و مرکز ایران می‌نشینند «لر» نامیده میشوند. لرها به دو دسته بزرگ بخش میشوند یکی دسته‌ای که همه طایفه‌های بختیاری را در برمی‌گیرند و لر بزرگ نامیده میشود و دیگر دسته‌ای که لرهای لرستان و خوزستان را در بر می‌گیرد و لر کوچک نامیده میشود. مرز میان این دو دسته رودخانه بختیاری است. شهر خرم‌آباد مرکز لر کوچک و همچنین مرکز فرمانداری کل لرستان است و دوازده بخش به نامهای زیر دارد:

۱ - حومه

۲ - چَقَلَوْنْدِی

۳ - دِلْفان

۴ - زاغِه

۵ - چِگَنی

۶ - کوهدشت یا تَرَهان (طَرَهان)

۷ - سلسله یا اَلشَّتر

۸ - وِئسانُ یا کِرّه گاه

۹ - مَلاوی یا بالا گَریوه

۱۰ - اَلوارِ گرمسیری یا حسینیه

۱۱ - پاپی

۱۲ - صِیْمِرِه

در هر یک از این بخشها یک ایل یا چند طایفه می‌نشینند. مردم این سرزمین به دو گویش جداگانه لکی و لری سخن می‌گویند

که با یکدیگر از نظر دستور و هم از نظر واژه‌ها فرق فراوان دارند.

لری به فارسی ادبی نزدیکتر است و لکی به گویش کرمانشاهی. طایفه‌هایی که در بخشهای شمالی شهرستان خرم آباد می

نشینند به گویش لکی، و طایفه‌هایی که در بخشهای جنوبی آن زندگی می‌کنند به گویش لری سخن می‌گویند

تا اوایل پادشاهی اعلیحضرت فقید همه ایله‌ها و طایفه‌های این بخش چادرنشین بودند و تابستانها به سردسیر و زمستانها به

گرمسیر کوچ می‌کردند. هنگامیکه به فرمان آن شاهنشاه قرار شد که ده‌نشین بشوند هر زمین به افراد طایفه‌ای که در آن

نشسته بود قسمت شد. در هنگام تقسیم اگر طایفه‌ای در گرمسیر بود از زمینهای گرمسیر به افراد او رسید و اگر در سردسیر بود

از زمینهای سردسیر. در نتیجه دسته‌های کوچکی از لکها (آنهایی که به گویش لکی سخن می‌گویند) در میان لرها (آنهایی که

به گویش لری سخن می‌گویند) و دسته‌های لرها در میان لکها ماندند و تقریباً همه این دسته‌ها با آنکه در هم شدند، هنوز

گویش پیشین خود را نگاهداشته‌اند

اینک در زیر نام ایله‌ها و طایفه‌ها و تیره‌های هر یک از بخشهای خرم آباد را یاد می‌کنیم:

- بخشهای چقلوندی: این بخش در شمال خاوری خرم آباد است و از یک سو با شهرستان بروجرد و سوی دیگر با

بخشهای «الشتر»، «زاغه» و «پاپی» همسایه است. مردمان این بخش همه از ایل «بیرانوند» هستند که بزرگترین ایل خرم

آباد است. تیره‌هایی از «بیرانوند»ها در بخشهای «زاغه»، «کوه دشت» و «حسینیه» می‌نشینند. این ایل همه به لکی سخن

می‌گویند مگر تیره‌ای از آنها که در «حسینی» زندگی می‌کنند. «بیرانوند»ها شیعه هستند و جمعیت آنها به هشت هزار تن می‌رسد و به گفته خودشان در یک سرشماری که در سده پیش صورت گرفت هجده هزار خانواده بوده‌اند.

۲ - بخش سلسله یا الشتر: این بخش در شمال خرم‌آباد و در میان بخشهای «دلفان»، «چگنی»، «زاغه» و «چقلوندی» قرار دارد و یکی از آبادترین بخشهای لرستان است. از شمال خاوری با نهاوند و بروجرد همسایه است. در «سلسله» سه طایفه می‌نشینند و هر سه به لکی سخن می‌گویند و بزرگترین آنها طایفه «حسنوند» است که نزدیک به ۳۰ هزار تن جمعیت دارد. دو طایفه دیگر یکی «یوسفوند» و دیگری «کلیوند» نامیده می‌شوند و هر یک پیرامون ۱۰ هزار تن جمعیت دارد.

بخش دلفان: این بخش شمالی‌ترین بخش شهرستان خرم‌آباد است و از یک سو با شهرستان‌های نهاوند، کنگاور، کرمانشاه و ایلام و از سوی دیگر با «بخشهای چنگی و الشتر» همسایه است. اکنون در «دلفان» هشت طایفه زندگی می‌کنند که بزرگترین آنها طایفه «میربک» است. این طایفه پیرامون ۶۰ هزار تن جمعیت دارد. طایفه‌های دیگر «مومیوند»، «ایتیوند»، «کاکاوند»، «نور علی»، «اولاد قباد»، «سنجابی» و «چاواری» نامیده می‌شوند. این هشت طایفه همه به لکی سخن می‌گویند. مردم این بخش شیعه و اهل حق‌اند.

بخش زاغه: این بخش در خاور خرم‌آباد و در میان بخشهای «ویسیان»، «پاپی»، «چقلوندی»، «الشتر» و «حومه» قرار دارد و در آن پنج طایفه به نامهای «سگوند»، «قائدرحمت»، «دالوند»، «رازان» (آروان) و یاراحمدی می‌نشینند. بزرگترین این طایفه‌ها «سگوند» است که نزدیک به ۵۰ هزار تن جمعیت دارد و به دو تیره «عالیخانی» و «رحیم‌خانی» بخش می‌شوند. عالیخانی‌ها در «زاغه» می‌نشینند ولی «رحیم‌خانیها» در بیرون از این بخش، در اندیمشک، زندگی می‌کنند این پنج طایفه در گذشته به صورت یک ایل بزرگ به نام ایل «باجول‌وند» بودند. این طایفه‌ها همه شیعه هستند و به لکی سخن می‌گویند مگر سگوندها که گویش لری دارند.

بخش چگنی: این بخش در باختر شهرستان خرم‌آباد و در میان بخشهای «دلفان»، «الشتر»، «حومه»، «ویسیان»، «ملای» و «طهران» قرار دارد. مردمان آن همه از ایل چگنی هستند و به گویش لری سخن می‌گویند. جمعیت ایل چگنی پیرامون ۳۵ هزار تن است و سه طایفه از آن در بخش ویسیان زندگی می‌کنند و همه شیعه هستند.

عرب بخش کوه دشت یا طره‌هان: این بخش باختری‌ترین بخش‌های لرستان است و از خاور با بخش‌های «ملاوی»، «چگنی» و «دلفان» و از باختر و شمال و جنوب با شهرستان ایلام همسایه است. در این بخش که یکی از پرجمعیت‌ترین بخش‌های خرم آباد است، طایفه‌ها و تیره‌های بسیاری زندگی می‌کنند که برخی از آنها به لری و برخی دیگر به لکی سخن می‌گویند نام طایفه‌ها به شرح زیر است: «امرائی»، «سوری»، «آدینه‌وند»، «آزاد بخت»، «گراوند»، «کوشکی»، «کومانی»، «گرمی»، «زرونی» (ضرونی)، «ریکا»، «زیودار»، «چهار قلعه»، «ابوالوفا»، «قلندری»، «رویش»، «کتوله» و «خلیفه».

گذشته از طایفه‌های بالا تیره‌هایی نیز در این بخش زندگی می‌کنند که هر یک تیره‌ای از ایلها و طایفه‌های دیگر هستند. نام این تیره‌ها به شرح زیر است

نور علی» از طایفه میر بک که در بخش دلفان می‌نشینند، «کوسه کوسه» از طایفه میربک بخش دلفان، «مهکی» از طایفه کاکاوند بخش دلفان، «کاکاوند» از طایفه کاکاوند بخش دلفان، «اولاد قباد» از طایفه اولاد قباد بخش دلفان، «مال - امیر» از طایفه یوسف وند بخش الشتر، «سادات» از طایفه بزرگ سادات است که همه در لرستان پخش شده‌اند، «رشنو» از طایفه بزرگ رشنو که در همه لرستان پراکنده‌اند و به گفته خودشان در سراسر ایران نیز پراکنده شده‌اند، «شیرآوند» از ایل «چگنی» و «کمالوند» که تیره‌ای کوچک و جداگانه است.

گذشته از طایفه‌ها و تیره‌های بالا دو تیره دیگر هم در بخش کوه‌دشت زندگی می‌کنند که هر دو پیشه‌ورند، یکی به نام «حدادها» که پیشه‌شان آهنگری و مسگری است و برای بافتن کار و گذراندن زندگی به آبادی‌های این بخش سفر می‌کنند. دیگر «جیلاوند» که کارشان جولائی است و برای مردم دهات کوه‌دشت جولائی می‌کنند.

همه مردم این بخش شیعه هستند ولی طایفه‌های «ابول وفا» و «قلندری» و تیره‌های «نور علی» و «کوسه کوسه» اهل حق‌اند. گاهی در میان طایفه‌های دیگر این بخش نیز خانواده‌هایی از اهل حق دیده می‌شوند.

- بخش ویسیان: این بخش در جنوب شهرستان خرم آباد قرار دارد و مردمان آن همه شیعه هستند و به لری سخن می‌گویند. طایفه‌های «میر» و «بهاروند» و سه طایفه «شاه کرم»، «ویس کرم» و «عمد حسن» که از ایل چگنی هستند، در این بخش زندگی می‌کنند. گذشته از این طایفه‌ها تیره‌های کوچک دیگری نیز در این بخش ساکن‌اند به نام‌های: «سادات»، «بیرانوند»، «کبگان»، «جودکی» و «بومی». بومی‌ها به گفته خودشان از روزگاران کهن در این بخش می‌نشسته‌اند و جزو هیچ طایفه و ایلی نیستند

بخش الوار گرمسیری: این بخش جنوبی‌ترین بخش لرستان و با شهرستان اندیمشک هم مرز است و مردم آن به گویش

لری سخن می‌گویند و طایفه‌های زیر در آن می‌نشینند.

«بهاروند»، «میر»، «قلاوند»، «شیخ»، «زید علی» (طایفه‌ای از ایل بیرانوند که در بخش جقلوندی می‌نشینند) همه این

طایفه‌ها (مگر طایفه زید علی که اهل حق هستند) پیرو آئین تشیع اند.

- بخش پاپی: این بخش کوهستانی است ولی راه آهن از آن می‌گذرد و راه مالرو نیز دارد و در جنوب شرقی لرستان

واقع است و با شهرستانهای بروجرد، الیگودرز و دزفول همسایه است و مردم آن به گویش لری سخن می‌گویند و همه شیعه

هستند. گذشته از پاپیها طایفه‌های «کائد» (از بختیاریه‌های فولادوند) «گراوند»، «قائد رحمت» و «شیخ» (که جایگاه اصلی

آن پیش از این یاد شد) نیز در این بخش می‌نشینند.

باید یادآور شد که در سرزمینی که در بررسی انجام گرفت تنها به سه ایل برخورداریم «بیرانوند»، «چگنی» و «پاپی». گروههای

دیگر این طایفه نامیده می‌شدند و سازمان ایلی نداشتند.

- بخش صیمره یا سیمره: این بخش در جنوب لرستان افتاده و رودخانه بزرگ صیمره آن را از بخشهای دیگر لرستان

جدا میکند. در شاخه اصلی رودخانه پلی وجود ندارد، در صورتی که بر شاخه فرعی آن به نام کشکان ویرانه چهار پل باستانی

باز مانده است. امروز آمد و شد مردم صیمره با بخشهای دیگر لرستان با «کلک» انجام می‌گیرد (کلک چند خیک باد کرده به

هم بسته است که تخته‌هایی بر روی آن می‌اندازند و بر روی تخته‌ها می‌نشینند و با آن از آب می‌گذرند).

- بخش حومه: این بخش آبادی‌های پیرامون خرم‌آباد را دربردارد و مردمان آن به یک گونه لری سخن می‌گویند و خود

را وابسته به هیچ طایفه و ایلی نمی‌شمارند

ویرانه چند دهانه از چهارده دهانه پل کشکان یکی از چهار پل باستانی که بر

روی رودخانه کشکان ساخته شده است.

دو دختر کوچک لر از نورآباد دلفان.

نمونه خانه‌هایی که مردم لرستان در سرزمینهای گرمسیری برپا میدارند و آن را کپر می‌نامند کپر را از نی

و الیاف گیاهانی که در مردابها می‌روید می‌سازند و درون آن نسبتاً خنک است

چند زن و مرد کشاورز لر پیرانوند در چاقوندی در حال شستن گندم

نمونه چادر سیاهی که مردم لرستان در آن زندگی و بیشتر در سرزمینهای سرد سیری برپا میدارند

دو زن لر

بخشی از یک دهانه پل کشکان

یک دختر لر در ربط (یکی از آبادی‌های بخش الشتر) که از کار دوشیدن گوسفندان باز می‌گردد